

ДЕРЖАВА, ЩО НЕ ВІДБУЛАСЯ
(до 100-річчя Гетьманату Павла Скоропадського)

У 2018 р. виповнюється 100 років з часу проголошення Української Держави на чолі з Гетьманом Павлом Скоропадським, але й сьогодні цей нетривалий період державності (з 29 квітня до 14 грудня 1918 р.) не отримав однозначної оцінки.

За рік перебування у владі Центральна Рада на чолі з М. Грушевським показала повну безпорадність у сфері державного управління та неспроможність опанувати складну ситуацію в країні. Її соціалістичні підходи до управління призвели лише до погіршення суспільно-економічної ситуації в країні. Як зазначалося у Грамоті до всього українського народу: «Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього.

Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробіття збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті для багатющої колись-то України встає грізна мара голоду» [1, с. 82].

Запровадження німцями фактично окупаційного режиму та наступ більшовиків поставили під загрозу існування української державності. Зазначена суспільно-політична криза вимагала вжиття кардинальних заходів, найперше, зміни механізму управління державою. З метою наведення порядку в країні 29 квітня 1918 р. у Києві на Всеукраїнському з'їзді хліборобів-землевласників, який зібрав 6432 делегати від 8 українських губерній, було вирішено встановити монархічну форму державного правління у формі Гетьманату. Делегати з'їзду одногolosно обрали Гетьманом України почесного отамана Вільного козацтва, генерала Павла Скоропадського. Таким чином силовим методом, що ввійшов в історію під назвою «державний переворот», завершився перший республіканський етап української державності, що тривав із 17

березня 1917 р. до 29 квітня 1918 року. На зміну йому прийшов другий – монархічний, репрезентований новітньою Гетьманщиною.

Аналіз повноважень Гетьмана дає підстави вважати їх такими, що поєднували в собі елементи законодавчої та виконавчої влади. Окрім цього, Гетьманом призначався і Генеральний Суд. Встановлення такої авторитарної влади, фактично диктатури, стало наслідком слабкої, неефективної владної моделі Центральної Ради, що в складних умовах війни не змогла навести елементарний порядок у державі. Тогочасна політична ситуація та економічна криза вимагали проведення негайних реформ, провести які було можливо лише за умови концентрації повноти влади в одних руках. Зазначимо, що Україна не стала винятком такого підходу, саме таким чином виходили із схожої ситуації більшість європейських країн.

Зіткнувшись з великими труднощами, що дісталися у спадок від попередньої влади, методи державного управління якої мало чим відрізнялися від більшовицьких, П. Скоропадський рішуче припинив соціалістичні експерименти Центральної Ради. Найперше була відновлена приватна власність на землю, яка оголошувалася недоторканою, надано свободу приватним підприємствам, торгівлі, промислам: «Права приватної власності – як фундаменту культури і цивілізації, відбудовуються в повній мірі, і всі розпорядження бувшого Українського Уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відміняються і касуються. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по купівлі-продажі землі» [1, с. 82].

У сфері державного управління було запроваджено європейську систему центральних органів виконавчої влади – міністерств і засновано вітчизняний інститут державної служби, що почав наводити порядок у суспільному житті. Незважаючи на спротив німецького командування щодо створення української армії, було переформовано військові частини, зроблено спробу відновлення українського козацтва – резерву збройних сил. Почала діяти поліція і державна безпека, функції яких виконувала Державна варта. Унаслідок судової реформи та ухвалення нових законів покращи-

лася діяльність судів.

Заслужують уваги зовнішньополітичні успіхи Української Держави. Якщо УНР мала офіційні дипломатичні відносини лише з чотирма державами, то Українська Держава була визнана 19 країнами та обмінялася посольствами з 12 країнами. Було ратифіковано Брестський мирний договір, укладено ряд договорів та союзів з Грузією, Доном, Кубанню. Уряду вдалося здійснити необхідні дипломатичні та політичні дії щодо приєднання Криму до України на правах автономного краю. Однак висадка на півострів десанту Антанти та підрозділів Добровольчої армії А. Денікіна перешкодила здійсненню цих державотворчих намірів. До України було приєднано українські землі Мінської, Могилівської, Курської, Воронежської губерній.

Вдалі кроки було зроблено у формуванні власної банківської мережі та встановленні української грошової системи (гетьманська гривня була конвертованою валютою і високо цінувалася в Європі). Відновився залізничний рух, для чого були налагоджені занедбані залізниці і мости, відремонтовані локомотиви.

Особливо вражали досягнення Гетьманату в гуманітарній сфері. Як зазначив історик О. Субтельний: «За якихось кілька місяців Гетьманщина мала на своєму рахунку такі здобутки у царині культури, про що мріяли багато поколінь інтелігенції» [3, с. 312]. Було засновано Українську національну бібліотеку, Національну галерею мистецтв, Український історичний музей, Національний архів, Державний драматичний театр, Молодий театр, Український державний оркестр, школи кобзарів. 24 листопада 1918 р. було створено Українську Академію наук, яку очолив видатний вчений Володимир Вернадський. З'явилися державні та приватні видавництва, що друкували українські видання у нечуваній до того кількості примірників, зокрема побачили світ мільйонні накладки україномовних підручників, відкрито багато українських книгарень. Було засновано близько 150 нових україномовних гімназій, у тому числі в сільських районах.

Однак поряд із названими здобутками існували й фатальні для Гетьманату політичні прорахунки. По-перше, невирішеність аграрного питання, однобічна орієнтація уряду на великих зем-

левласників-поміщиків з ігноруванням середніх і малих селянських господарств відштовхнула від нього основну масу українського селянства. По-друге, через недостатність професійних управлінців української національності та відмови від участі у формуванні уряду опозиційних політичних сил, Гетьман був змушений залучити на роботу в органи влади службовців царського режиму. Такий підхід викликав невдоволення опозиції, що звинувачувала його в «русифікації». Ще складнішим була кадрове питання в місцевих органах влади, де на посади губернських та повітових старост призначалися землевласники, звільнені урядом УНР. Вони діяли застарілими методами царського режиму, непопулярними в народі, часто перевищували свою владу, що викликало невдоволення населення і таким чином дискредитувало гетьманську владу. Зважаючи на зазначене, П. Скоропадському не вдалося досягти необхідного компромісу між різними соціальними групами. Негативну роль відіграла залежність Гетьманату від німців, очевидна мета яких зводилася до економічної експлуатації України: забезпечення постачання хліба, іншого продовольства та сировини до Німеччини.

Крім внутрішньо-політичних проблем, проти Гетьманату були ще й несприятливі зовнішньо-політичні чинники. Зокрема, основні геополітичні гравці – держави Антанти не бачили Україну як незалежну державу, адже заявили, що ніколи не визнають її незалежності. Лише Німеччина, зважаючи на власні потреби та національні інтереси, підтримувала самостійні намагання спочатку УНР, а згодом Гетьманату. Однак, після революції 9 листопада 1918 р. і проголошення Веймарської республіки, Німеччина змушена була оголосити свій нейтралітет в Україні. П. Скоропадський залишився сам на сам не лише з українською опозицією, а й з агресією більшовицької Росії. Його марні сподівання на Антанту, що була союзником Росії, так і не справдилися.

Опинившись у складній політичній ситуації, П. Скоропадський мав два основні варіанти подальших дій. Перший – дати дозвіл на проведення Українського національного конгресу 17 листопада 1918 р., що мав вирішити питання державного ладу в Україні та проблеми міжнародної політики. У цьому випадку у

Гетьмана була можливість взяти проведення Конгресу у свої руки і спробувати очолити національний рух – Український Національний Союз. Другий – не допустити проведення згаданого конгресу та остаточно перейти на сторону російського руху в Україні (точніше – російського офіцерства і добровольців) і реалізувати свій новий політичний курс, спрямований на федерацію України з небільшовицькою Росією.

У складних обставинах, а також небезпідставно побоюючись, що на Конгресі готується його усунення від влади, Гетьман обрав другий варіант, оголосивши «Грамоту про федерацію з Росією» від 14 листопада 1918 р. у майбутній «Всеросійській федерації». Слід наголосити, що це фатальне рішення не було політичною помилкою П. Скоропадського, як згодом намагалися пояснити цей вчинок його прихильники-гетьманці. Адже було здійснене не лише під тиском вкрай несприятливих зовнішніх (тверда політика держав Антанти, що спрямовувалася на збереження Російської імперії і не передбачала існування самостійної України) і внутрішніх обставин, в яких опинилася Українська Держава, а й віддзеркалювало тогочасний погляд Гетьмана на українську справу, відповідало його власним переконанням.

Прийняття зазначеної Грамоти прискорило падіння Гетьманату, адже українська спільнота сприйняла її як національну зраду. Не зрозуміли її і росіяни, котрі не визнавали жодних рівноправних відносин з Україною, а тому розцінили цей політичний крок П. Скоропадського як відступ від імперської ідеї, що не припускала жодних федерацій. Про це влучно висловився лідер Білого руху А. Денікін: «Никогда, конечно, никакая Россия – реакционная или демократическая, республиканская или авторитарная – не допустят отторжения Украины» [2, с. 371].

Зміна складу Уряду 15 листопада, з відставкою нечисленних проукраїнських урядовців остаточно підштовхнула всі антигетьманські сили до активізації своїх дій. За цих умов наростало народне невдоволення, формувалася потужна опозиція, що оформилася в Український Національний Союз, очолюваний В. Винниченком. Згодом було створено опозиційний уряд – Директорію у складі п'ятеро осіб (В. Винниченко, С. Петлюра, Ф.

Швець, А. Макаренко, О. Андрієвський), яка організувала у листопаді повстання проти Гетьмана. Під тиском 50-тисячної армії Директорії, що увійшла до Києва, Гетьман П. Скоропадський 14 грудня 1918 р. зрікся влади, а Українська Держава у формі Гетьманату припинила своє існування.

Підсумовуючи слід зазначити, що основна причина падіння Гетьманату крилася у самому П. Скоропадському – людині, яка волею долі виявилася на чолі Української Держави, а точніше в його візії України. Справа в тому, що П. Скоропадський був продуктом російської імперської системи, в якій зробив престижну військову кар'єру, людиною двох культур – російської та української. Така роздвоєна ментальність державного діяча відіграла фатальну роль у його політичних рішеннях, про які йшлося вище. Будучи, як він сам зазначав «русским украинцем» [2, с. 170], змушений постійно лавірувати між двома національними рухами: з росіянами підкреслювати своє російство, з українцями – українство. Очоливши державу, він не уявляв майбутнього України без союзу з Росією, відповідно готуючи підґрунтя для майбутньої федерації. Про це свідчить його магістральна позиція: «... Украина на существование имеет полное основание, но лишь как составная часть будущей российской федерации...» [2, с. 21]. Скептично ставився він і до економічної самостійності України, зазначаючи, що «Для них (галичан) неважно, что Украина без Великороссии задохнется, что ее промышленность никогда не разовьется, что она будет всецело в руках иностранцев, что роль их Украины – быть населенной каким-то прозябающим селянством» [2, с. 19-20].

Кінцевою метою П. Скоропадського була не самостійна Українська Держава, а її входження на правах рівноправного партнера до складу децентралізованої федеративної Великої Росії. На превеликий жаль, після двохсотлітнього періоду бездержавності та панування царського режиму в Україні, у сприятливий історичний момент на чолі держави не виявилось національного лідера, спроможного здійснити високу місію творення власної держави, що стало трагедією українського народу.

Список джерел та література

1. Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. - Київ: Філософська і соціологічна думка, 1992. - 272 с.
2. Скоропадський П. П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / упоряд. І. Гірич. 2-е вид. - Київ: Наш формат, 2016. - 480 с.
3. Субтельний О. Україна: історія / вступ. ст. С. В. Кульчицького; пер з англ. Ю. І. Шевчука. - Київ: Либідь, 1991. - 512 с.